

HARMATHY ATTILA EMLÉKÉRE

BÓNIS PÉTER

habilitált egyetemi docens (KRE ÁJK)

Harmathy Attila, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának professor emeritusa, a Polgári Jogi Tanszék oktatója, ny. alkotmánybíró 86 éves korában 2022. augusztus 30-án elhunyt.

A magyar jogásztársadalom, volt munkatársai, tanítványai szomorúan, de hálával emlékeznek a nemzetközi hírű jogtudósra, a polgári jog kiváló művelőjére, a példaadó jogászprofesszorra, az alkotmánybíróra, az összehasonlító polgári jog nemzetközi és hazai szaktekintélyére.

Harmathy Attila 1937. április 20-án született Budapesten. Egyetemi tanulmányait Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán kezdte, és 1959-ben szerzett jogi diplomát. Politikai okok miatt évekig nem tudott a szakmájában elhelyezkedni, és kezdetben idegennyelvi levelezőként dolgozott a Magyar Külkereskedelmi Bankban, majd jogtanácsosként a Malévnál, és közben óraadóként, gyakorlatvezetőként tanított római jogot a hallgatóknak. Itt jegyezzük meg, hogy az 1980-as években ideiglenesen a Római Jogi Tanszék vezetője is volt; Harmathy Attila mindig fontosnak tartotta a polgári jog történeti gyökereit, a jogtörténeti örökség továbbvitelét.

Később sikerült bekerülnie az egyetemre, és a Polgári Jogi Tanszékre kapott tanársegédi, majd adjunktusi kinevezést. Ezzel párhuzamosan a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársa lett, ahol is egészen 1992-ig volt állásban. 1972-ben szerezte meg az állam- és jogtudományok kandidátusi fokozatát a kandidátusi dolgozatával, amely 1974-ben *A felelősség a közreműködőért* címmel jelent meg a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál. A kandidátusi fokozat alapján 1974-ben a Polgári Jogi Tanszék egyetemi docense lett.

1981-ben szerezte meg az állam- és jogtudományok doktora fokozatot a közigazgatás, a szerződések és a gazdaságirányítás összefüggéseiről szóló monográfiájával, amely 1983-ban jelent meg *Szerződés, közigazgatás, gazdaságirányítás* címmel. Ennek alapján 1982-ben megkapta egyetemi tanári kinevezését. 2007-ben emeritálták.

1990-től 1993-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja volt. Később, a rendszerváltás után elfogadott

új felsőoktatási törvény alapján, az ő nevéhez fűződik az egyetemi doktori képzés megindítása előbb a jogtudományi kari Doktori Tanács, majd később a jogi Doktori Iskola vezetőjeként. Kétségtelen, hogy ő egy más jellegű doktori képzést képzelt el, mint ami mostanra megvalósult. Szorgalmazta volna a magyarországi jogi doktori iskolák együttműködését, a közös képzést, de ez nem valósult meg. Számára a valódi tartalom, a minőség volt a fontos, nem a mennyiség, a darabszám, az oldalszám, a kreditpontok vagy az idézések száma. E nézetkülönbségek is hozzájárultak ahhoz, hogy 2003-ban lemondott a Doktori Iskola vezetéséről.

Harmathy Attila fontosnak tartotta a külföldi jogrendszerek ismeretét, a jogösszehasonlítást. 1964 és 1967 között elvégezte a strasbourgi Nemzetközi Összehasonlító Jogi Egyetem képzését. Nyelvtudását külföldön is kamatoztatta, 1975-ben vendégkutató volt a cambridge-i Clare College-ban, illetve vendégprofesszor volt a Berkeley-i Egyetemen 1988-ban, az Aix-Marseille-i Egyetemen 1993-ban, Párizsban, az Iowai Egyetemen 2003-ban és a Louisianai Állami Egyetemen (2007).

A Nemzetközi Összehasonlító Jogi Akadémia alelnökévé 1998-ban választották. Tagja volt emellett a Nemzetközi Kereskedelmi és Fogyasztói Akadémiának, valamint az Európai Akadémiának. 2003-ban választották az UNIDROIT (Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért) nevű szervezet igazgatótanácsába.

1993-ban választották a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, 1998-ban lett a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1993 és 1995 között a Magyar Tudományos Akadémia főtitkár-helyettese, később - 1999-ig - pedig a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke volt.

Harmathy Attila akadémiai székfoglalóját levelező tagként 1994. április 22-én *Az állam gazdasági szerepváltozásának jogi tükröződése* címmel tartotta, amely részben kapcsolódott a közigazgatási szerződésekre vonatkozó korábbi munkásságához. Ahogyan székfoglalójában fogalmazott, „a modern fejlődés jellemző vonásai közé tartozik a gazdaság szerkezeti átalakulása mellett (amely legfeljebb közvetett jogi tükrözést vált ki), a termelés méreteinek megváltozása, amely szükségszerűen magával hozta az egyéni vállalkozás kis súlyúvá válását és a nagy gazdasági szervezetek kialakulását (aminek a jogi személyek jogának fejlődése, átalakulása a következménye), továbbá a közigazgatási szerződések megjelenése, de általában a szerződések jogának átalakulása. A nagyszervezetek, multinacionális vállalatok kialakulása magával hozta a szervezet belső életének a korábitól eltérő szabályozását, kisebbségvédelmi, befektetővédelmi sajátos

követelményeket, a manager sajátos helyzetéből fakadó következmények tisztázását.”¹

1998-ban választották Harmathy Attilát a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává. Rendes tagi akadémiai székfoglalóját 1999. április 29-én *A magyar polgári jogról 1999-ben* címmel tartotta. Székfoglalójában kiemelte, hogy nem lehet a hatályos jogot csak eszköznek tekinteni, a jog nem egyszerűsíthető le a törvények és rendeletek szabadon meghatározható szabályaira. Harmathy a társadalmi-szociológiai jelenségek elemzését sürgette, és hangsúlyozta, hogy a hatályos jog művelőjének sem szabad a jogtörténeti perspektívát figyelmen kívül hagynia. Ahogyan Harmathy Attila fogalmazott: „A magyar polgári jog helyzetén gondolkozva szükségünk van hosszú időtáv áttekintésére. A rövid időtartam alatt megoldandó feladatok meghatározása csak akkor lehet megalapozott, a véletlen jelenségeknek a szükségszerűektől való elhatárolására csak akkor lehet remény, ha nem tíz, nem is negyven, hanem száz év vagy azt meghaladó időtartam változásaira vagyunk tekintettel, és ezeket más országok hasonló időtávú jelenségeivel vetjük egybe.”²

Tudományos tevékenységét számos kitüntetéssel jutalmazták. Megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét, a Deák Ferenc kutatási díjat, a Francia Becsületrend tiszti fokozatát 1997-ben, a Szent-Györgyi Albert-díjat, a Lippay-díjat, a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal 2007-ben, a Széchenyi-díjat 2012-ben. 2015 novemberében az ELTE Szenátusa Harmathy Attilát az ELTE díszdoktorává avatta. 2019-ben vehette át az MTA közgyűlésén az Akadémiai Aranyérem kitüntetést.

Hosszú éveken át részt vett a választottbíráskodásban is, választottbíróként a gyakorlatban is hasznosította elméleti tudását. A különböző jogszabályalkotási bizottságok munkájában is számtalan alkalommal vett részt.

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának alapításában közvetlenül, oktatóként nem vett részt, de tagja volt a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Szenátori Testületének, amely a kar társadalmi, közéleti támogatóit fogta össze a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar 1998-2008 című jubileumi kiadvány szerint.³

1 Vö. HARMATHY Attila: *Az állam gazdasági szerepváltozásának jogi tükröződése. Akadémiai székfoglaló 1994. április 22.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1997, 26.

2 Vö. Harmathy Attila: *A magyar polgári jogról 1999-ben. Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián (V. kötet).* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000, 3.

3 MÁTHÉ Gábor (szerk.): *Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar 1998-2008.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2008, 61.

Harmathy Attila sosem kereste az elismerést vagy a hatalmasságok kegyeit, tudományos tevékenysége távol állt ettől. Már 1990-ben megkeresték, hogy legyen az Alkotmánybíróság tagja, de ő a jelölést nem fogadta el. 1998 végén újra megkeresték, hogy vállalja el az alkotmánybírói jelölést, de csak nehezen sikerült őt meggyőzni, és feltételeket is szabott. Ahogyan ő maga egy interjúban nyilatkozta: „Két feltétellel vállaltam a jelöltséget: nem párt-, hanem közös jelölt leszek, másrészt nem rögtön lépek be a testületbe, hanem engednek időt elrendezni a folyamatban lévő, számomra kötelezettséggel járó nemzetközi választott bírósági ügyeimet.” Eddig ő volt az egyetlen alkotmánybíró, akit a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként választottak alkotmánybíróvá.

Saját bevallása szerint sokat tanult az Alkotmánybíróságon, mivel korábban elsősorban polgári joggal foglalkozott, és az alkotmányjog, amelyet a szocializmusban államjognak neveztek, nem igazán állt közel hozzá. (Ahogyan gyakran említette, a szocialista büntetőjog pedig még kevésbé.) Később a rendszerváltozáskor már sikerült olyan alkotmányt elfogadni, amelynek értékrendjével egyet tudott érteni. Az alkotmánybírói munka hozzásegítette ahhoz, hogy másként tekintsen az alkotmányjog és más jogágak, különösen a polgári jog és az alkotmányjog viszonyára. Alkotmánybírói tevékenysége ahhoz is segítséget nyújtott, hogy az emberi jogok szerepét jobban értékelje más jogágak, legfőképpen a polgári jog területén.

Harmathy Attila tudományos tevékenysége nagyon sokrétű volt. Pályájának kezdetén római jogi gyakorlatokat vezetett, majd a hatályos polgári jogban a szerződéses jogával kezdett el foglalkozni. Megkeresték őt különféle jogszabályalkotási feladatokkal, közreműködött a Ptk. 1977-es novellájának megalkotásában, a zálogjog rendszerváltozás utáni reformjában. Az új Ptk. megalkotásában is részt vett.

Széles körű nyelvtudása révén eredetiben olvashatta a külföldi jogforrásokat, számos nyugati jogrendszerrel rendelkező részletekbe menő ismeretekkel, több cikk, tanulmány bizonyítja a jogösszehasonlítás terén elért kiváló, nemzetközi hírű eredményeit. Alkotmánybíróként a polgári jog és az alkotmányjog kapcsolatával foglalkozott, amelyről számos rendkívül jól használható tanulmányt írt.

Emberileg mindig megértő volt, tanítványainak, kollégáinak és a hozzá fordulóknak igyekezett segíteni. Szerény, inkább visszahúzódó tudós volt, távol állt tőle a túlzott szereplési vágy. Igazi tudós alkat volt, szerette a könyvtárban való elmélyülést. Nem csak tanszéki szobájában találkoztam vele, hanem a könyvtárban is összefutottunk.

Különösen a fiatalabb nemzedék kapott tőle sokat, mert tanítványait mindig szeretettel támogatta. Nem volt sok doktori hallgatója, mert a mennyiségnél

többre becsülte a minőséget, és nagy elvárásokat támasztott tanítványai felé. Különösen az idegen nyelvek ismeretét értékelte sokra, hiszen maga is számos idegen nyelvet és külföldi jogrendszert ismert. Érdekelte az értelmes fiatalokkal való foglalkozás, azokkal, akik a hazai jogon túlra tekintenek, ezért is fordított sok energiát a doktori képzésre.

Én szintén a PhD képzésben kerültem vele kapcsolatba, amikor Harmathy Attila lett a témavezetőm. Eleinte talán egy kicsit idegenként fogadott, hiszen nem az ELTE-n szereztem diplomát, de a fedezetelvonó szerződésekről szóló tanulmányom elolvasása után bizalmába fogadott, mert értékelte nyelvtudásomat és azt, hogy a tanulmányt széles körű jogösszehasonlítással írtam meg. Miután 2010-ben megvédhettem Nála és az ELTE Polgári Jogi Tanszékén a szerződésbiztosítékokról szóló PhD dolgozatomat, évek hosszú során át kapcsolatban maradtunk, és egyre inkább értékeltem széles körű tudását, segítőkészségét, és megértő személyiségét. Sajnos ez a hosszú kapcsolat most véget ért, de nem tudok eléggé hálásnak lenni Neki, hogy létrejöhett, és ilyen hosszú időn át tanulhattam Tőle.

Nemcsak számomra, hanem a polgári jogászok nagy családja számára, és a Református Egyetem számára is nagy szomorúság, hogy Harmathy Attila immár elköltözött közülünk.

